

# Legal Basis for Defending the Ballistic Missile Capability of the Islamic Republic of Iran in the International Community

*Elham Aminzadeh*<sup>1</sup>

*Amir Lohrasbi*<sup>2</sup>

History has always been complete with the advent of new technologies that have brought about so much change in the world. The ballistic missile opens a window on countries' military and political talents and adds to their scope of international power, and authority. The weapons characteristics of ballistic missiles such as range, accuracy and speed in carrying heavy warheads, as well as its non-weapons use in the space industry and satellite launch, have made it superior to other similar rocket. The sensitivity of the international powers over the missile issue is due to the features of this technology in increasing the defense and space capabilities of countries. For this reason, in the absence of the international enforcement rule, they have resorted to arbitrary political and monopolistic decisions. What is considered in this study is the legal requirements for the defense and protection of the missile issue of the Islamic Republic of Iran in the global arena. The findings of the study indicated that the legitimate and peaceful missile activities of the country over the years show the realization of Iran's inherent right in the international system that respects and recognizes the right to missile defense is one of the obligations of the international community against the Islamic Republic of Iran.

## Keywords

United Nations Security Council, Resolution 2231, Nuclear warhead, Ballistic missile, launch vehicle, Ballistic missile.

1. Associate Professor: College of Law and Political Sciences, Tehran University, Tehran, Iran  
Eaminzadeh@ut.ac.ir

2. Corresponding author: MA in International Law, College of Law and Political Sciences, Tehran University, Tehran, Iran  
Amir.Lohrasbi@ut.ac.ir



# مبانی حقوقی پاسداری از توانمندی موشکی بالستیک جمهوری اسلامی ایران در نظام بین‌الملل

الهام امین‌زاده<sup>۱</sup>

امیر لهراسبی<sup>۲</sup>

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۴/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۷/۱۸

نشریه علمی آفاق امنیت / سال چهاردهم / شماره پنجاه و یکم - تابستان ۱۴۰۰: ۱۷۶-۱۵۱

## چکیده

تاریخ، همواره با ظهور فناوری‌های بدیعی که تطورات معنابهی را در دنیا رقم زده‌اند، کامل شده است. موشک بالستیک دریچه‌ای از قریح نظامی و سیاسی کشورها را به روی آنان می‌گشاید و بر دامنه قدرت و اقتدار بین‌المللی آنان می‌افزاید. وجه ممیزات موشک‌های بالستیک از بُعد تسلیحاتی نظیر برد، دقت و سرعت شگرف در حمل کلاهک‌های سنگین و همچنین کاربرد غیرتسلیحاتی آن در صنعت فضایی و پرتاب ماهواره، رجحان آن را نسبت به سایر پرتابه‌های مشابه رقم زده است. حساسیت دولت‌های متنفذ بین‌المللی بر سر مسأله موشکی، معلول مختصه ممتاز این فناوری در افزایش توان دفاعی و فضایی کشورها است. به همین سبب در میان فقدان هنجارهای لازم‌الاجرای بین‌المللی، مبادرت به تصمیم‌گیری‌های خودسرانه سیاسی و انحصاری کرده‌اند. آنچه در این تحقیق از نظر گذرانده می‌شود، بایسته‌های حقوقی دفاع و صیانت از موضوع موشکی جمهوری اسلامی ایران در جولانگاه جهانی است. یافته‌های تحقیق مبین آن است که برخلاف ادعاهای طرح‌شده، فعالیت‌های مشروع و صلح‌آمیز موشکی کشور در سال‌های بعد از انقلاب اسلامی، نمایانگر احراز حق ذاتی ایران در نظام بین‌الملل است که اعزاز آن و به‌رسمیت شناختن حق دفاع موشکی، از تعهدات جامعه بین‌المللی در قبال جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود.

## کلیدواژه‌ها

دفاع مشروع؛ شورای امنیت سازمان ملل متحد؛ قطعنامه ۲۲۳۱؛ کلاهک هسته‌ای؛ ماهواره‌بر؛ موشک بالستیک.

۱. دانشیار، گروه حقوق عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

Eaminzadeh@ut.ac.ir

۲. نویسنده مسئول: دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران،

Amir.Lohrasbi@ut.ac.ir

ایران

## مقدمه

تاریخ با تکوین نمونه‌هایی از تسلیحات و فناوری‌های نوظهور که جهان را دگرگون کرده‌اند، کامل شده است. جنگ جهانی دوم در حالی پایان یافت که برای اولین بار در طول تاریخ، سلاحی طراحی شد که امکان هدف قراردادن مسافتی فراتر از محدوده توپخانه‌ای را داشت. موشک بالستیک، میراث ماندگار جنگ جهانی دوم بود که این امکان را نخستین بار برای یک کشور فراهم می‌ساخت تا از میدان نبرد دور شوند و با مصونیت نسبی به‌دست‌آمده، به هدف خود برسند (Weir, 2005: 225-6). همچنین، موشک بالستیک باعث شد قلمروی جدیدی در برابر ملل و جامعه بین‌المللی افزوده شود و آن، فضای ماورای جو بود. وجه ممیز تسلیحاتی موشک‌های بالستیک نظیر برد، سرعت و دقت شگرف در اصابت به هدف و همچنین قابلیت‌های غیرتسلیحاتی آنان نظیر کاربردهای تحقیقاتی و پژوهشی، زیست‌محیطی، مخابراتی و نظامی در پرتاب ماهواره، اهمیت و جایگاه معتنا به آن‌را بر همگان آشکار کرد و همه دولت‌ها را در بهره‌مندی هرچه بیشتر از این فناوری، ترغیب ساخت. به همین علت است که ظهور موشک‌های بالستیک، تطورات عمیقی را در حوزه روابط بین دولت‌ها و توازن قدرت‌های منطقه‌ای رقم زد؛ چراکه توسعه و استقرار موشک‌های بالستیک، طیف گسترده‌ای از راه‌های تقویت توانایی‌های نظامی، سیاسی و اقتصادی یک کشور را ارائه می‌دهد؛ لذا نمایش قدرت موشکی بالستیک توسط یک ملت، وحشت و واژه را به رقیبان منطقه‌ای منتقل می‌کند و سبب تحکیم قدرت دفاعی و بازدارنگی می‌شود (Chun, 2006: 2).

به جهت نقشی که موشک بالستیک در توانمندی جمهوری اسلامی ایران در عرصه‌های نظامی و فضایی ایفا کرده است، واژه رقبای سیاسی ایران از توسعه روزافزون این فناوری، سبب طرح اتهامات حقوقی علیه برنامه موشکی ایران شده است؛ تا جایی که بعد از انجام هر رزمایش موشکی یا پرتاب ماهواره، صحن مجامع بین‌المللی به محفلی برای اتهام‌پراکنی‌های قدرت‌های بین‌المللی علیه ایران مبدل می‌شود. اما در این بین، نبود هیچ‌گونه هنجار پذیرفته‌شده جهانی جهت تبیین وضعیت حقوقی موشک‌های بالستیک، چگونگی ارزیابی درخصوص مشروعیت یا عدم مشروعیت فعالیت‌های موشکی ایران را به غایت دشوار کرده است.

دل مشغولی اصلی این پژوهش، بررسی الزامات حقوقی دفاع از موضوع موشکی کشور است. در این مقاله، در پی اثبات این فرضیه‌ایم که فعالیت‌های موشکی بالستیک ایران، کاملاً منطبق بر تعهدات بین‌المللی ایران بوده و از حقوق ذاتی کشور در جامعه بین‌الملل محسوب می‌شود.



بدین‌منظور، تحقیق حاضر در سه فصل به بررسی سابقه اقدامات صورت‌گرفته در خصوص مدون‌سازی مسأله موشکی، تعهدات بین‌المللی ایران در این حوزه و درنهایت مبانی حقوقی مشروعیت برنامه موشکی جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد.

### ۱) پیشینه قاعده‌گذاری در ارتباط با مسأله موشکی

از زمان استفاده از موشک به‌عنوان پرتابه‌ای برای حمل کلاهک‌های تسلیحاتی، تلاش‌های زیادی تاکنون - چه از جانب سازمان ملل متحد و چه خارج از آن - صورت گرفته است که تا به امروز هیچ‌کدام منجر به ایجاد یک قاعده در این زمینه نشده است. تمامی اقدامات صورت‌گرفته، کماکان ابهام در خصوص وضعیت حقوقی استفاده از فناوری موشکی (اعم از هدایت‌شونده یا بالستیک) را باقی می‌گذارند. هرچند این بدین معنی نیست که در این بحث با یک خلأ حقوقی مواجهیم؛ بلکه باید گفت قاعده الزام‌آوری که در حقوق بین‌الملل صرفاً به مسأله موشک و موقعیت قانونی آن پرداخته باشد، وجود ندارد. شاید دلیل این اتفاق را می‌توان عدم تمایل دولت‌ها به محدود کردن بنیه دفاعی و نظامی خود دانست؛ همچنین دولت‌ها هیچ‌گاه حاضر نیستند پذیرش تعهداتی را بپذیرند که به صلاحیت‌شان در استفاده صلح‌آمیز از موشک‌های بالستیک خدشه وارد کند، از این رو جایگاه موشک در دکترین نظامی کشورها از اهمیت بسزایی برخوردار است و اعمال محدودیت در این حوزه برای هیچ کشوری پذیرفتنی نیست. هرچند تلاش زیادی توسط برخی دولت‌های غربی صورت گرفت تا حق موشکی را هم مانند مسأله هسته‌ای به انحصار خود درآورند، لیکن مخالفت صریح کشورهای آسیایی از جمله جمهوری اسلامی ایران، مصر، پاکستان و هند، مانع از تحقق این امر شد. در این فصل ابتدا به تلاش‌های چندجانبه صورت‌گرفته در خارج از چارچوب سازمان ملل متحد پرداخته می‌شود، سپس در مبحث دوم اقدامات نهاد مزبور در خصوص قاعده‌مندسازی مسأله موشکی تبیین خواهد شد.

#### ۱-۱) تلاش‌های چندجانبه کشورها در خارج از چارچوب سازمان ملل متحد

در حال حاضر تلاش‌های چندجانبه صورت‌گرفته، منتج به ایجاد «رژیم کنترل فناوری موشکی» موسوم به MTCR<sup>۱</sup> و «کردارنامه لاهه در خصوص جلوگیری از گسترش موشک‌های بالستیک» معروف به HCOC<sup>۲</sup> شده است. هیچ‌کدام از ابتکارات فوق، تعهد حقوقی الزام‌آوری را حتی بر خود اعضا تحمیل نمی‌کنند و صرفاً تعهدی سیاسی را بر آنان

وضع می‌کنند. در این مبحث ابتدا به بررسی رژیم کنترل فناوری موشکی پرداخته می‌شود و سپس کردارنامه لاهه مورد مذاقه قرار خواهد گرفت.

## ۱-۱-۱) رژیم کنترل فناوری موشکی

### الف) ساختار و تبیین ضابطه

تلاش قدرت‌های بزرگ در فضای دوقطبی سال ۱۹۸۷ برای به‌انحصار درآوردن فناوری موشکی مانند فناوری هسته‌ای، اساس شکل‌گیری رژیم کنترل فناوری موشکی را رقم زد. آمریکا از کشورهای عضو گروه G7<sup>۱</sup> جهت ایجاد سازوکاری به‌منظور کنترل و جلوگیری از گسترش سامانه‌های موشکی دعوت کرد. هدف این رژیم آن بود که از طریق کنترل نقل و انتقالات تجهیزات و فناوری‌های دخیل در سامانه‌های موشکی، خطر توسعه و گسترش آنان را کاهش دهد؛ لذا رژیم کنترل فناوری موشکی، هیچ قاعده‌ای در خصوص چگونگی وضعیت حقوقی استفاده از موشک‌های بالستیک را ارائه نمی‌دهد، بلکه صرفاً یک رژیم کنترل مؤثر صادرات است که هر یک از ۳۵ عضو آن (که از مهم‌ترین تولیدکنندگان و صادرکنندگان قطعات موشکی هستند) می‌توانند به‌طور داوطلبانه از دستورالعمل‌های صادراتی این رژیم مبنی بر امتناع از انتقال اقلام مقرر به دیگر کشورها تبعیت کنند<sup>۲</sup> (Ozga, 1994: 68). بنابراین رژیم مزبور، فاقد هرگونه مقررات اجرایی داخلی است و پیروی از دستورالعمل‌های رژیم، متکی به قوانین ملی کشورهای عضو است؛ لذا اعضا می‌توانند در صورت تمایل به اجرای دستورالعمل‌های صادراتی رژیم، ضوابط مدنظر را در مقررات داخلی خود بگنجانند و از این طریق پایبندی خود را نشان دهند (Angelova, 1999: 420). رژیم فناوری موشکی شامل یک لیست خاص از موارد کنترل‌شده، معروف به ضمیمه تجهیزات و فناوری می‌باشد که دربردارنده ۲۰ گروه کالایی است که در دو ضمیمه تقسیم‌بندی شده‌اند. این ضمایم طیف گسترده‌ای از تجهیزات و فناوری موشکی است که مربوط به توسعه، تولید و بهره‌برداری آنان می‌شود (Angelova, 1999: 437).

۱. یک سازمان بین‌دولتی است که شامل هفت قدرت اقتصادی بزرگ دنیا - کشورهای کانادا، فرانسه، آلمان، ایتالیا، ژاپن، انگلستان و آمریکا - می‌باشد.

۲. البته تنها در صورتی اعضا می‌توانند نسبت به صادرات اقلام مقرر در ضمیمه MTCR اقدام کنند که از کشور دریافت‌کننده، ضمانتی مبنی بر استفاده صحیح و صلح‌آمیز از اقلام مربوطه دریافت کنند. رک:



ضمیمه اول شامل سیستم‌ها و سامانه‌های موشکی کامل (مانند موشک‌های بالستیک، ماهواره‌برها و موشک‌های ژرفاسنج<sup>۱</sup>)، سیستم‌های هوایی بدون سرنشین (از جمله سامانه‌های موشکی کروز، پهپادها و هواپیماهای بدون سرنشین) و همچنین تجهیزات و فناوری ساخت چنین سامانه‌هایی است. بیشترین محدودیت در رابطه با صادرات فناوری موشکی مربوط به اقلام ضمیمه اول است به طوری که اصل بر منع نقل و انتقال محتویات این ضمیمه است مگر آنکه در موارد بسیار نادر، صادرات احتمالی آن به صورت موردی بررسی شود. اما ضمیمه دوم شامل تجهیزات و اجزایی است که می‌تواند برای تکمیل سامانه‌های موشکی مورد استفاده قرار گیرند. در رابطه با صادرات ضمیمه دوم محدودیت‌های نسبتاً کمتری حاکم است؛ زیرا بیشتر اقلام موجود در این ضمیمه کاربردهای غیرنظامی و دوگانه در صنعت موشکی دارند. با این حال، بازهم از اعضا خواسته می‌شود تا در انجام چنین معامله‌هایی تمام جوانب احتیاط را رعایت کنند، از دولت واردکننده ضمانت استفاده نهایی را دریافت نمایند و اهداف برنامه موشکی و فضایی دولت مزبور مشخص باشد (Ozga, 1994: 66-7).

منشأ بحث و اختلاف در خصوص این نهاد، ضابطه‌ای است که رژیم فناوری موشکی برای موشک‌های قادر به حمل سلاح‌های هسته‌ای اعمال می‌کند. به ظن این رژیم، سامانه‌های موشکی با برد حداقل ۳۰۰ کیلومتر که قادر به حمل کلاهک‌هایی با وزن بیش از ۵۰۰ کیلوگرم باشند، موشک‌های قادر به حمل سلاح هسته‌ای شناخته می‌شوند (CRS Report, 2003: 5). هرچند در ابتدا ممکن است این فرضیه متصور شود که اعمال ضابطه فوق، فقط باید در چارچوب و در جهت ایفای وظایف این رژیم به کار بسته شود، لیکن کشورهای غربی با تبلیغات و فضاسازی‌های گسترده خود، ادعای جهانی بودن معیار مذکور را دارند و به این ضابطه جهت هسته‌ای خواندن موشک‌های بالستیک ایران در سطح ارکان‌های بین‌المللی از جمله شورای امنیت استناد می‌کنند. این در حالی است که ضابطه فوق حاصل تصمیم یک نهاد انحصاری با هدف کنترل صادرات، آن هم در خارج از چارچوب سازمان ملل متحد است که تعداد اعضای آن نیز حتی شامل یک چهارم کشورهای جهان هم نمی‌شود. این امر نشان می‌دهد به رغم اینکه نهاد سیاسی فوق جایگاه

۱. موشک ژرفاسنج (Sounding rocket) که به آن موشک پژوهش (research rocket) هم گفته می‌شود، یک موشک حامل ابزار است که برای انجام اندازه‌گیری و انجام آزمایش‌های علمی در طول پرواز زیرمداری - پروازهایی که موشک با وجود اینکه از سطح زمین خارج شده و به فضای بیرونی می‌رسد، دوباره به جو برگشته و در زمین قرار می‌گیرند - طراحی شده است که می‌تواند مسافتی بیش از ۱۴۰ کیلومتر فراتر از سطح زمین را بپیماید. رک:

NASA (Sounding Rockets Program Office), 1999: 1



حقوقی الزام‌آوری را برای هیچ دولتی در سطح جامعه بین‌الملل ندارد، به‌دنبال آن است تا با ایجاد ضوابطی در سطح جهان، یک رویه بین‌المللی در خصوص مسأله موشکی را تشکیل دهد. به‌عنوان مثال آمریکا در آخرین نامه خود به شورای امنیت، ضابطه این رژیم را دستاویزی برای هسته‌ای خواندن موشک‌های بالستیک ایران دانست و حتی پرتاب ماهواره بر قاصد را هم وسیله‌ای برای حمل تسلیحات اتمی قلمداد کرد<sup>۱</sup> (S/2020/428, 20 May 2020) یا اینکه در نامه سه کشور اروپایی فرانسه، آلمان و انگلستان به شورای امنیت، معیار رژیم کنترل فناوری موشکی، حاصل یک اجماع بین‌المللی توصیف شده است و رعایت ضوابط آن حتی برای غیراعضا، الزام‌آور گردیده است (S/2019/911, 27 November 2019: para. 4).

### ب) اعتبار رژیم فناوری موشکی در منظومه منابع هنجاری حقوق بین‌الملل

این رژیم نه حاصل یک اجماع بین‌المللی است و نه توان ایجاد هنجارهای جهانی را دارد. مهم‌ترین مسأله در خصوص استنباط گزاره فوق، شناخت اسبابی است که می‌تواند منجر به وضع هنجارهای جهان‌شمول در جامعه بین‌المللی شوند. در حقوق بین‌الملل، هر قاعده‌ای که منبعت از معاهدات، عرف و سایر منابع واقعی این رشته باشد، هنجاری الزام‌آور برای دولت‌ها محسوب می‌شود که از آن به‌عنوان قانون سخت یاد می‌شود. اما در مقابل، ابزارهایی در حقوق بین‌الملل وجود دارند که تحت عنوان قانون نرم شناخته می‌شوند و علی‌رغم اینکه الزام‌آوار نیستند، لیکن سبب ایجاد هنجارهای بین‌المللی می‌شوند (Williamson, 2003: 62-3). از آنجا که رژیم کنترل فناوری موشکی، صرفاً یک انجمن غیررسمی و غیرالزام‌آوری است که اساس تشکیل آن نیز یک معاهده به‌معنای آنچه که در حقوق بین‌الملل گفته می‌شود نیست؛ لذا مبرهن است که دستورالعمل و ضوابط این رژیم، فاقد جایگاه لازم برای وضع هنجار در قواعد سخت حقوق بین‌الملل است (Rasmussen, 2007: 3). اما با این حال، این پرسش همچنان باقی است که آیا جایگاه حقوقی رژیم مزبور می‌تواند در زمره قواعد نرم حقوق بین‌الملل قرار گیرد تا بدین طریق هنجار آن، الزام‌آور تلقی گردد؟

کشورهای قدرتمند، زمانی که از ابزارهای قانونی برای ایجاد قواعد الزام‌آور محروم باشند، متوسل به رژیم و پوشش‌های بین‌المللی می‌شوند تا بدین‌نحو، اهداف خود را در

۱. با توجه به هم‌پوشانی ذاتی بین فناوری ساخت ماهواره‌بر و موشک‌های بالستیک قاره‌پیما، ماهواره‌برهای سفیر، سیم‌غ و قاصد (که در اردیبهشت ۱۳۹۹ توسط سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران پرتاب شد)، به‌زعم افسران آژانس اطلاعات دفاعی آمریکا، بستری برای توسعه و دستیابی به فناوری موشک‌های هسته‌ای قاره‌پیما محسوب می‌شوند (Defense



سطح جامعه بین‌الملل پیاده کنند (Gautier, 2006: para.4). لیکن برای آنکه پوشش‌های بین‌المللی بتوانند در زمره قواعد نرم در جامعه ملل مطرح شوند، شرایطی لازم است. به عبارتی تنها در صورتی ضوابط و دستورالعمل‌های رژیم مدنظر می‌تواند سبب تکوین هنجارهای جهانی شود که اساس شکل‌گیری آنان پاسخ به یکی از ۳ شرط ذیل باشد:

۱. اصولاً زمانی می‌توان قواعد و ضوابط غیرالزام‌آور یک رژیم را تحت عنوان هنجارهای بین‌المللی قرار داد که قواعد مزبور، تکمله‌ای بر قواعد لازم‌الاجرای موجود باشند (Williamson, 2003: 77).

۲. هنگامی که قواعد لازم‌الاجرای موجود، جوابگوی نیازهای فعلی جامعه بین‌الملل نباشند و کارایی خود را از دست داده باشند (Meyer, 2009: 941).

۳. در نهایت، زمانی که به دلیل بحران‌های پیش‌آمده، جامعه بین‌الملل نیاز به پاسخ سریع به مسأله یادشده داشته باشد، قواعدی می‌تواند ذیل رژیم‌های چندجانبه به اجماع برسند که لازم‌الاجرا تلقی گردند (Turner, 2014: 549).

لذا در صورتی ضابطه رژیم فناوری موشکی می‌تواند شامل یک هنجار پذیرفته‌شده جهانی شود که اساس آن، پاسخ به یکی از سه گزاره فوق باشد. همان‌طور که گفته شد مسأله موشکی (بالستیک) موضوع هیچ پیمان بین‌المللی نیست و در هیچ موافقت‌نامه چندجانبه‌ای، چگونگی وضعیت حقوقی آن مشخص نشده است؛ بنابراین هنگامی که هیچ‌گونه سازوکار حقوقی در خصوص مسأله موشک بالستیک وجود ندارد، چگونه دستورالعمل و ضوابط رژیم موشکی می‌تواند تکمله‌ای بر هنجارهای لازم‌الاجرای موجود محسوب شود و مورد یک و دو را محقق سازد (Shaffer, 2010: 798). همچنین در رابطه با شرط سوم باید اذعان داشت که اساس پیدایش رژیم، صرفاً نگرانی در خصوص مسأله انحصار فناوری موشکی بوده است نه پاسخ به یک بحران بین‌المللی؛ چراکه در فضای دوقطبی دهه ۸۰ میلادی، ایجاد رژیم فناوری موشکی تلاشی از سوی قدرت‌های بزرگ بود تا با انحصار فناوری موشکی، مانع دسترسی سایر کشورها به این فناوری گردند.

بنابراین رژیم مزبور فاقد یک جایگاه حقوقی در قواعد سخت و نرم حقوق بین‌الملل است. اعتقاد حقوق‌دانان بر آن است که این رژیم صرفاً یک اقدام یک‌جانبه از سوی امریکا است؛ چراکه دولت آمریکا، ۱۵ سال قبل از آنکه رژیم کنترل فناوری موشکی شکل گیرد، صادرات هرگونه تجهیزات مربوط به موشک بالستیک و وسایل پرتاب به فضا را که در



ضمایم اول و دوم رژیم تصریح شده است، به موجب قانون کنترل تسلیحات<sup>۱</sup> و قانون صادرات<sup>۲</sup> خود ممنوع و مشمول تحریم‌های یک‌جانبه خود کرده بود (Ozga, 1994: 74). به همین جهت می‌توان گفت اساس پیروی کشورها از دستورالعمل و ضوابط رژیم، واهمه دولت‌ها از تحریم‌های یک‌جانبه و ثانویه آمریکا است تا تبعیت از یک هنجار جهان‌شمول.

### ج) ایران و رژیم کنترل فناوری موشکی

جمهوری اسلامی ایران، پیوسته از مخالفان دائمی رژیم کنترل فناوری موشکی بوده است و همواره رژیم مزبور را فاقد شرایط لازم برای معیار و قاعده‌گذاری در سطح بین‌الملل می‌داند (S/2017/719, 18 August 2017: 3)؛ به‌عنوان مثال در یکی از نامه‌های ایران به شورای امنیت که در پاسخ به ادعاهای کشورهای اروپایی ارسال شد چنین نوشت «تعاریف و معیارهای موجود در رژیم کنترل فناوری موشکی، حتی برای ۳۵ عضو آن الزام‌آور نمی‌باشد چه رسد به اینکه مورد پذیرش جهانی قرار گرفته باشد؛ لذا هرگونه تلاش برای ترسیم هنجارهای این رژیم به‌عنوان یک معیار پذیرفته‌شده جهانی، نه‌تنها اشتباه بلکه کاملاً منحرف‌کننده و غیرقابل قبول است.» (S/2019/926, 4 December 2019: para. 3). همچنین از آنجا که اساس الزام دولت به یک قاعده و هنجار در حقوق بین‌الملل، زمانی است که رضایت آن به‌طور خاص با عملکرد و رویه<sup>۳</sup> آنان محرز شود (Lepard, 2010: 123)، جمهوری اسلامی ایران رویه خود را در قالب ادعاهای متقابلی که علیه برنامه موشکی ایران می‌شده است، ثابت کرده است. درواقع زنجیره ادعا و ادعای متقابل<sup>۴</sup> که بین دولت‌ها جاری می‌شود، به‌عنوان سند نشان‌دهنده رویه دولت‌ها محسوب می‌شود (Dixon et al., 2016: 19). تاکنون ۱۹ ادعا علیه برنامه موشکی ایران توسط آمریکا، سه کشور اروپایی (فرانسه، آلمان، انگلیس) و رژیم صیہونیستی صورت گرفته است که به موجب آن موشک‌های بالستیک ایران طبق ضابطه رژیم کنترل فناوری موشکی، هسته‌ای قلمداد شده‌اند.<sup>۵</sup> جمهوری اسلامی ایران تا به امروز هیچ یک از ادعاهای طرف‌های نام‌برده را بدون پاسخ نگذاشته است و در مقام ادعای متقابل، ۱۷ نامه به شورای امنیت یا دبیرکل سازمان

1. Arms Export Control Act (AECA): 22 U.S.C. § 2751-96 (1999), to refer to: <https://www.govinfo.gov/app/details/USCODE-2012-title22/USCODE-2012-title22-chap39-subchapI-sec2751>

2. Export Administration Act (EAA): 50 App. U.S.C. § 2401-2420 (1999), to refer to: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2014-title50/html/USCODE-2014-title50-app-exportreg-sec2403.htm>

3. State practice

4. Claim & Counterclaim

۵. ر.ک به اسناد ذیل:

S/2020/531; S/2019/934, 492; S/2018/1089, 602; S/2017/1030, 515; S/2016/1136, 589



ملل متحد ارسال کرده است که در تمامی موارد اعتراض خود را به رژیم و ضابطه آن اعلام نموده است و آن را فاقد جایگاه حقوقی در جامعه بین‌المللی دانسته است.<sup>۱</sup> بدین ترتیب استناد به ضابطه این رژیم مبنی بر هسته‌ای خواندن موشک‌های بالستیک ایران که همواره *مخالفت دائم*<sup>۲</sup> ایران را به دنبال داشته است، غیرقابل توجیه بوده و فاقد وصف حقوقی است.<sup>۳</sup>

به هر حال کارکرد این رژیم صرفاً جهت تضمین انحصار دارندگان فناوری موشکی است و به هیچ عنوان نمی‌تواند پاسخگوی مسأله مهم جامعه بین‌الملل در حوزه موشک‌های بالستیک باشد. موضوعات مربوط به صلح و امنیت بین‌الملل، موضوعی نیستند که فقط چند کشور بتوانند درباره آن تصمیم‌گیری و هنجارسازی کنند (Filho, 1994: 224). کشورهای عضو رژیم به موشک‌های بالستیک جمهوری اسلامی ایران که هدفی جز دفاع مشروع و توسعه برنامه صلح‌آمیز فضایی ندارد، به دیده اتهام می‌نگرند بی‌آنکه خود، موشک‌های‌شان را مشمول کوچک‌ترین کنترل و محدودیتی قرار داده باشند.

### ۱-۱-۲) کردارنامه لاهه در خصوص جلوگیری از گسترش موشک‌های بالستیک

در اواخر دهه ۱۹۹۰، نگرانی در خصوص گسترش فناوری موشک‌های بالستیک افزایش یافت. این در حالی بود که تنها ابزار چندجانبه‌ای که در زمینه موشک‌های بالستیک وجود داشت، همان رژیم کنترل فناوری موشکی بود که صرفاً بر کنترل صادرات تجهیزات و فناوری‌های مرتبط با موشک متمرکز بود. همان‌طور که در سطور فوق هم گفته شد، اثربخشی رژیم مزبور به حدی نبود که نگرانی و ابهام در خصوص مسأله موشکی را در همه ابعاد آن مرتفع کند. به همین جهت در اکتبر سال ۱۹۹۹، در جلسه عمومی رژیم کنترل فناوری موشکی، اعضا تصمیم گرفتند که اقدامات جدی‌تری را برای کنترل تکثیر موشک‌ها

۱. رک به اسناد ذیل:

S/2020/443, 513; S/2019/49, 315, 457, 752, 863, 907, 926; S/2018/511, 967, 1061, 1073; S/2017/205, 719, 731; S/2016/279

#### 2. Persistent objectors

۳. در نظر دکترین حقوق بین‌الملل، از آنجایی که رضایت دولت‌ها همواره مفروض است؛ لذا تعهدات بین‌المللی منبعث از قواعد سخت و نرم حقوق بین‌الملل (به جز قاعده آمره)، قابل تعمیم و بسط به تمامی کشورها می‌باشد مگر آنکه از آن کشور به‌عنوان «مخالف دائم» یاد شود (Akehurst, 1975: 27). اصل مخالف دائم در حقوق بین‌الملل، تعهدی را بر کشوری که به‌طور دائم به آن اعتراض داشته است، تحمیل نمی‌کند؛ بدین علت که حقوق بین‌الملل، نظامی از قواعد خاص تجمعی است که در آن کشورهای مختلف، فقط به قواعدی که به آن رضایت داده‌اند، متعهد خواهند شد (Elias, 2006: 2). مخالفت دولت، از طریق رویه و عملکرد آن، مکاتبات و بیانیه‌های دیپلماتیک و شیوه‌های اجرایی قابل‌شهود و ارزیابی است (Brownlie, 2003: 6-7).

در نظر بگیرند. وظیفه تهیه پیش‌نویسی در مورد منع اشاعه موشک‌های بالستیک، به کشور هلند واگذار شد؛<sup>۱</sup> اما نکته اصلی تصویب این پیش‌نویس، آن بود که اعضای رژیم کنترل فناوری موشکی سعی داشتند با چندجانبه‌گرایی در تصویب این سند، بتوانند به یک هنجار بین‌المللی دست یابند. به همین منظور نشست‌های متعددی در پاریس، مادرید و درنهایت لاهه با حضور نمایندگان اکثر کشورهای عضو ملل متحد برگزار شد و کردارنامه مزبور در نوامبر سال ۲۰۰۲ در شهر لاهه به امضا رسید که به همین دلیل به کردارنامه لاهه معروف شد. این کردارنامه در درجه اول برای کاهش تقاضا و همه‌گیری موشک‌های بالستیک قادر به حمل کلاهک‌های هسته‌ای (با همان ضابطه برد ۳۰۰ کیلومتری و کلاهک ۵۰۰ کیلوگرمی) وضع شد. ماده ۳ کردارنامه از کشورهای عضو می‌خواهد تا حداکثر تلاش‌های خود را برای مهار و جلوگیری از گسترش موشک‌های بالستیک قادر به حمل تسلیحات اتمی انجام دهند و به همین سیاق ماده ۴، کشورهای عضو را ملزم به ارائه اطلاعات سالانه مربوط به سیاست‌های موشکی اعم از هرگونه اطلاعات مربوط به سامانه‌های موشکی و پدافندی، سایت‌های آزمایش و پرتاب و تعداد و نوع موشک‌های بالستیک می‌کند. علاوه بر آن ناظران بین‌المللی امکان بازرسی و دسترسی تمام‌وقت از سایت‌ها و زرادخانه‌های موشکی دولت‌های عضو را پیدا خواهند کرد.<sup>۲</sup>

اگر رژیم کنترل فناوری موشکی سعی داشت به‌وسیله دستورالعمل‌ها و ضوابط خود از صادرات موشک‌های بالستیک و فناوری ساخت آن جلوگیری به عمل آورد، کردارنامه این رژیم در صدد است تا با امحای موشک‌های بالستیک، دولت‌ها آنان را از دستیابی ملی به این فناوری محروم سازد. سندی که ابزار کشورهای توسعه‌یافته برای سرکوب تعالی نظامی کشورهای در حال توسعه است (Ozga, 1994: 68).

در حالی که بیش از ۹۰ کشور به کردارنامه رژیم کنترل فناوری موشکی پیوستند؛ ولی جمهوری اسلامی ایران از معترضین اصلی تصویب آن بود که فقط در اولین نشست یعنی نشست پاریس شرکت و از امضای این سند خودداری کرد. ایران در نشست پاریس ضمن آنکه رژیم کنترل صادرات فناوری موشکی را به‌شدت تبعیض‌آمیز توصیف کرد، تصویب کردارنامه این رژیم را سبب محروم‌شدن ایران از توسعه برنامه‌های دفاعی و نظامی مشروع خود دانست. جمهوری اسلامی ایران معتقد بود چنانچه بخواهد اقدامی در خصوص مسأله موشکی صورت گیرد، فقط از جانب سازمان ملل متحد و ارکان وابسته به آن قابل پذیرش

1. AHLSTRÖM, " Non-proliferation of ballistic missiles: the 2002 Code of Conduct", SIPRI Yearbook 2003: Armaments, Disarmament and International Security, pp. 750-1

2. TEXT OF THE HCOC:

[https://www.hcoc.at/?tab=what\\_is\\_hcoc&page=text\\_of\\_the\\_hcoc](https://www.hcoc.at/?tab=what_is_hcoc&page=text_of_the_hcoc); Last Visit: 7/2020



است، بی‌آنکه کشورهای انحصارطلب غربی در لوای چندجانبه‌گرایی بخواهند بدین‌مسئله بپردازند<sup>۱</sup> (Pirseyyedi, 2012: 148).

اما سؤال، جایگاه حقوقی مفاد کردارنامه لاهه در سطح جامعه بین‌الملل است. هرچند کردارنامه در پوشش چندجانبه‌گرایی توسط ۹۰ کشور به امضا رسید که امروزه تعداد اعضای آن به ۱۴۳ کشور هم می‌رسد، لیکن همچنان فاقد یک جایگاه حقوقی الزام‌آور در سطح جامعه جهانی است. کردارنامه لاهه نه تنها یک معاهده بین‌المللی نیست، بلکه در تناقض آشکار با اصول حقوق بین‌الملل نیز قرار دارد. معاهده ۱۹۶۷ در زمینه اصول حاکم بر فعالیت‌های کشورها در کاوش و بهره‌برداری از فضای ماورای جو<sup>۲</sup>، متضمن چندین اصل مسلم حقوقی از جمله حق ذاتی کشورها در دسترسی آزاد و بدون تبعیض به فضای ماورای جو<sup>۳</sup>، تعهد دولت‌ها به همکاری در زمینه استفاده صلح‌آمیز از فضا<sup>۴</sup> و اصل منع تملک<sup>۵</sup> است. محدودیت‌های لحاظ‌شده توسط کردارنامه لاهه منجر به کاهش دامنه دسترسی دولت‌ها به فضا، تحت‌الشعاع قرارگرفتن همکاری‌های فضایی و انحصار فضای ماورای جو خواهد شد (Hurewitz, 1994: 242-3). درواقع رژیم کنترل فناوری موشکی و کردارنامه آن با اعمال دستورالعمل‌های صادراتی و نظارتی تصمیم می‌گیرند که کدام کشورها بتوانند با دراختیارداشتن فناوری موشکی بالستیک به فضای ماورای جو دسترسی داشته باشند و کدام کشورها نتوانند (Filho, 1994: 223). با توجه به کاربرد دوگانه موشک‌های

۱. بعضی از مفاد این کردارنامه درخصوص اقدامات مربوط به شفاف‌سازی کشورها در حوزه موشکی، اعتراضات شدید برخی دیگر از کشورها مانند چین را به دنبال داشت. کردارنامه از دولت‌ها می‌خواست سالانه، اطلاعات موشک‌های بالستیک خود را نظیر تعداد و نوع موشک‌ها، سایت‌های آزمایش و زمان و مکان پرتاب موشکی را اعلام کنند. رک:

AHLSTRÖM, " Non-proliferation of ballistic missiles: the 2002 Code of Conduct", SIPRI Yearbook 2003: Armaments, Disarmament and International Security, pp. 757-8  
2. Treaty on Principle Governing the Activities of States in The Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies, January 1967

۳. طبق ماده ۱ پیمان ۱۹۶۷، فضای بالای جو که شامل ماه و دیگر کرات آسمانی است، باید برای تجسس و استفاده رایگان و بدون هیچ نوع تبعیضی در اختیار تمام ملل بر مبنای تساوی و برطبق حقوق بین‌الملل قرار گیرد و دسترسی به تمام نواحی از کرات آسمانی آزاد باشد.

۴. در ماده ۱۰ پیمان چنین نوشته شده است: «برای توسعه همکاری بین‌المللی به منظور اکتشاف و استفاده از فضا که شامل ماه و کرات دیگر آسمان است، برحسب اهداف این پیمان، دولت‌های متعاقد باید براساس اصل تساوی، به دولت‌های هم پیمان فرصت مشاهده بدهند. فرصت مشاهده و نیز شرایط ایجاد آن باید از طریق انعقاد قرارداد بین دولت‌های مربوطه به مورد اجرا درآید».

۵. ماده دو عهدنامه ۱۹۶۷ مقرر می‌دارد: «فضای بالای جو که شامل ماه و دیگر کرات آسمانی است، چه از طریق استفاده، چه از طریق ادعای مالکیت و چه از طریق اشغال یا هر نوع تصرفات دیگر اختصاص به هیچ ملیتی ندارد».



بالمستیک، کردارنامه لاهه تمایز خاصی میان کارکرد آن قائل نمی‌شود و محدودیت‌های یکسانی را برای هر دو کاربرد قرار می‌دهد. حقوقدانان بر این اعتقادند که مفاد رژیم فناوری موشکی و کردارنامه لاهه، ناقض آشکار حقوق و قواعد بین‌المللی است که همین امر، اعتبار آنان را به لحاظ حقوقی از حیز انتفاع ساقط ساخته و بطلان آنان را رقم زده است (Filho, 1994: 226).

بنابراین مغایرت کردارنامه لاهه و هم‌چنین رژیم فناوری موشکی با هنجارهای پذیرفته‌شده حقوق بین‌الملل، آنان را فاقد اعتبار و جایگاه حقوقی در جامعه بین‌الملل کرده است<sup>۱</sup> و تمامی ابتکارات فوق، هیچ‌گونه تعهد حقوقی الزام‌آوری را بر دولت‌ها تحمیل نمی‌کند.

### ۲-۱) تلاش‌های بین‌المللی در چارچوب سازمان ملل متحد

جمهوری اسلامی ایران در تلاش برای خنثی‌سازی تصمیمات جمع محدود کشورهای عضو MTCR به‌عنوان نظرات جامعه بین‌المللی، سعی داشت موضوع موشکی را از طریق سازوکار بین‌المللی آن در چارچوب سازمان ملل متحد دنبال کند. به همین منظور قطعنامه‌ای توسط مجمع عمومی سازمان ملل در دسامبر ۱۹۹۹ به ابتکار ایران طرح و تصویب شد تا در آن، دبیرکل موظف شود نظرات همه کشورهای را راجع به مسأله موشکی در تمامی ابعاد آن پیگیری کند و گزارش خود را به مجمع عمومی در پنجاه و پنجمین اجلاس ارائه دهد (GA/RES/54/54F, 1 December 1999: para. 6). این درحالی بود که فقط ایران به همراه ۵ کشور دیگر به بیان نقطه‌نظرات خود پرداختند. جمهوری اسلامی ایران در پیشنهاد خود، تشکیل هیئتی از نمایندگان کشورها را جهت رسیدن به یک اجماع بین‌المللی ضروری دانست (ساعد، ۱۳۸۶: ۶۲). پیشنهاد ایران زمینه‌ساز ایجاد هیئتی از کارشناسان دولتی جهت بررسی مسأله موشک‌ها از تمام جوانب آن به درخواست مجمع عمومی شد تا دبیرکل سازمان ملل به موجب قطعنامه ۵۵/۳۳ مجمع عمومی، وظیفه‌دار تشکیل این هیأت شود (GA/RES/55/33A, 20 November 2000: para. 7).

دبیرکل هیئتی متشکل از نمایندگان ۲۳ کشور از جمله ایران را مسئول تهیه گزارشی از بررسی و تدقیق درخصوص مسأله موشکی و تمامی ابعاد آن کرد. هیأت در مجموع سه گزارش از بررسی ابعاد مختلف موشکی در سال‌های ۲۰۰۲، ۲۰۰۴ و ۲۰۰۸ تهیه کرد که

۱. علاوه بر این، کردارنامه لاهه، صرفاً تحشیه‌ای است بر رژیم کنترل فناوری موشکی که هیچ‌گونه شخصیت حقوقی بین‌المللی ندارد و نکته مهم‌تر آنکه مجموعه بزرگی از کشورهای دارای فناوری موشکی مؤثر مانند چین یا پاکستان، حاضر به پیوستن به این سند نشده‌اند (Joyner, 2009: 42).

در این گزارش‌ها، پیشینه و وضعیت موجود در رابطه با موشک‌ها (اعم از هدایت‌شونده یا بالستیک) مورد بحث قرار گرفت و تعدادی از موضوعات اصلی شامل شرایط انتقال و استفاده از انواع خاص موشک‌ها و فناوری‌های موشکی، مسأله خلع سلاح و منع اشاعه سلاح‌های هسته‌ای را که باید مورد توجه قرار می‌گرفت، تبیین شد. هرچند نخستین اقدام سازمان ملل متحد جهت مدون نمودن مسأله موشکی به ارائه تعاریفی از موشک و انواع آن منجر شد؛ ولی هم‌چنان این سؤال باقی ماند که ارزش حقوقی گزارش‌های فوق چیست و چه قاعده الزام‌آوری را مطرح می‌کند؟ همان‌طور که در مقدمه گزارش‌های هیأت تصریح شده است، گزارش‌ها، صرفاً انعکاسی از نگرانی‌های جامعه بین‌المللی در خصوص تشتت در وضعیت حقوقی موشک‌ها در نظام بین‌الملل بوده است که منحصراً تدوین یک قاعده حقوقی منسجم در خصوص موضوع موشکی در حقوق بین‌الملل را تسهیل می‌کند (A/57/229, 23 July 2002: para. 6). هیأت، بیانیه‌ها و گزارش‌های آن، محلی برای قاعده‌گذاری یا تدوین آن نیست بلکه مجمعی برای گفت‌وگو و تبادل نظر پیرامون روند پیش‌روی وضعیت موشکی و تهدیدهای ناشی از آن در جامعه بین‌الملل می‌باشد که به کشف گزینه‌های واقع‌بینانه جهت تحریر قاعده متناسب آن کمک می‌کند. به همین خاطر کماکان وضعیت حقوقی حاکم بر توسعه، آزمایش، تولید، دستیابی و استقرار موشک‌های بالستیک در فقدان توجهات قواعد بین‌المللی قرار دارد و هیچ‌گونه تعهدی از این قبیل متوجه جمهوری اسلامی ایران نخواهد بود. اتهامات وارده به هسته‌ای‌خواندن موشک‌های بالستیک ایران، صرفاً اغراض سیاسی کشورهای انحصارطلبی است که سعی در سرایت تصمیمات چندجانبه خود به‌عنوان ضوابط جهانی دارند. بر همین اساس هیچ‌گونه تعهد الزام‌آور عامی در حقوق بین‌الملل که جمهوری اسلامی ایران را در بهره‌مندی از حقوق ذاتی خود - یعنی موشک بالستیک - محروم نماید وجود ندارد.

## ۲) تعهدات بین‌المللی ایران در حوزه موشکی

ملاحظات و نکات گفته‌شده در مبحث قبل نشان از فقدان قاعده لازم‌الاجرای بین‌المللی به‌طور عام در ارتباط با چگونگی وضعیت حقوقی کاربرد موشک دارد. لیکن اسناد جداگانه دیگری به‌طور خاص مانند قطعنامه‌های شورای امنیت ممکن است به‌کارگیری موشک بالستیک و فناوری‌های مرتبط با آن را برای ایران با تحدید مواجه کند. آنچه که در این فصل از نظر گذرانده می‌شود، بررسی تعهدات بین‌المللی ایران به‌طور خاص در رابطه با مسأله موشکی است که از قطعنامه‌های ۱۹۲۹ و ۲۲۳۱ شورای امنیت منتج می‌شود و در مباحث ذیل به شرح آن پرداخته خواهد شد.

## ۲-۱) قطعنامه ۱۹۲۹ شورای امنیت

تا قبل از تصویب قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت، تنها سند لازم‌الاجرائی که ایران را از فعالیت‌های موشکی بالستیک خود منع می‌کرد، بند ۹ اجرایی قطعنامه ۱۹۲۹ بود که در سال ۲۰۱۰ به تصویب این نهاد رسید. طبق این بند، جمهوری اسلامی ایران به موجب حکم و دستور شورای امنیت از تمام فعالیت‌های مربوط به موشک بالستیک منع شد<sup>۱</sup> (صرف‌نظر از اینکه برای حمل کلاهک هسته‌ای طراحی شده باشند یا خیر)<sup>۲</sup> (SC/RES/1929, 9 June 2010)، لیکن نکته حائز اهمیت در این رابطه، بحث مدت اعتبار سند مزبور است. آنچه که به اعتبار این قطعنامه پایان داد، تصویب قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت در سال ۲۰۱۵ بود که به موجب آن تمامی قطعنامه‌های پیشین علیه ایران از جمله قطعنامه ۱۹۲۹ بی‌اثر شد<sup>۳</sup>. با تصویب قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت، جمهوری اسلامی ایران مجدداً ممنوعیتی در حوزه فعالیت‌های موشکی بالستیک پیش‌روی خود نمی‌بیند مگر آنکه در فرایند مذاکره و تصویب سند مذکور نیز ساخت و پرداخت مشابهی صورت گرفته باشد که ذیل مبحث دوم به تبیین آن پرداخته خواهد شد تا بدین رهگذر جایگاه حقوقی آن در ایجاد تعهدات بین‌المللی برای ایران تشریح گردد.

## ۲-۲) قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت

در بند ۳ پیوست دوم قطعنامه‌ی ۲۲۳۱، شورای امنیت از ایران می‌خواهد تا هشت سال پس از روز قبول توافق (برجام) یا تا زمانی که آژانس، گزارشی مبنی بر تأیید

۱. نماینده دائم ایران در سازمان ملل متحد، ضمن اعتراض شدید به تصویب این سند، آن را حاصل تسلط و اعمال نفوذ آمریکا در شورای امنیت عنوان کرد و تصویب این قطعنامه را مغایر با اصول اساسی تعاملات بین‌المللی دانست. نماینده ایران اذعان داشت: «آژانس بین‌المللی انرژی اتمی از فوریه ۲۰۰۳ تاکنون (تا سال ۲۰۱۰) بیش از ۴۵۰۰ مورد بازرسی از تأسیسات هسته‌ای ایران داشته است که در تمامی بازرسی‌های صورت گرفته توسط آژانس، هرگز هیچ‌گونه انحرافی در برنامه هسته‌ای و نظامی ایران دیده نشده است. با وجود این وسعت از همکاری بی‌سابقه با آژانس، شورای امنیت به جای استقبال از این اقدامات، قطعنامه‌ای را با انگیزه‌ای سیاسی، در جهت تأمین منافع آمریکا به تصویب رساند که تمامی همکاری‌های صورت گرفته را غمض عین خواهد کرد (S/PV.6335, 9 June 2010).»

۲. «شورای امنیت تصمیم می‌گیرد که ایران نباید هیچ یک از فعالیت‌های مربوط به موشک‌های بالستیک را انجام دهد. موشک‌هایی که قادر به حمل و پرتاب سلاح‌های هسته‌ای باشند و از جمله پرتاب‌هایی که با استفاده از فناوری موشک بالستیک انجام می‌گیرد و اینکه کشورهای جهان می‌باید همه تدابیر لازم را برای ممانعت از انتقال فناوری یا کمک‌های فنی به ایران در رابطه با این فعالیت‌ها اتخاذ کنند.»

۳. حتی فراتر از آن، وزیر امور خارجه وقت آمریکا - جان کری - در پاسخ به سؤالی در کنفرانس مطبوعاتی خود اذعان داشت که «قطعنامه ۱۹۲۹ شورای امنیت سازمان ملل متحد به طور خاص بیان می‌دارد اگر ایران وارد مذاکره شود (مشروط به توافق رسیدن) محدودیت‌ها (از جمله محدودیت موشکی) برداشته خواهد شد (Bayefsky, 2015).»





نتیجه‌گیری گسترده‌تر ارائه کند - هرکدام زودتر حادث شود - هیچ فعالیتی مرتبط با موشک‌های بالستیک طراحی شده برای قابلیت حمل سلاح‌های هسته‌ای، شامل پرتاب با استفاده از فناوری‌های موشک‌های بالستیک، صورت ندهد<sup>۱</sup> (SC/RES/2231, 20 July 2015).

در توضیح فحوای این سند ذکر چند نکته بایسته است:

۱- شورای امنیت در قطعنامه ۱۹۲۹، حکم بر «عدم فعالیت» موشکی بالستیک ایران داد؛ حال آنکه در قطعنامه ۲۲۳۱، از ایران صرفاً درخواست کرد تا نسبت بدین امر ملاحظه نماید.

۲- در قسمت دوم از بند ۷ سند اجرایی قطعنامه ۲۲۳۱، شورای امنیت با زبان تحکم و الزام‌آور خود، از کلیه کشورها می‌خواهد نسبت به مفاد بندهای ۱، ۲، ۴، ۵ و ۶ پیوست دوم پایبند باشند اما زمانی که صحبت از ایفای مفاد بند ۳ و ۷ پیوست می‌شود، بلافاصله زبان دستوری شورای امنیت، به زبان ترغیبی و غیرالزام‌آور تغییر پیدا می‌کند<sup>۲</sup> و از واژه «Called upon»<sup>۳</sup> به جای «Shall» استفاده می‌شود (Hurd, 2019: ۴). در ذیل تفصیل باید افزود شورای امنیت همواره از انواع کلمات و اصطلاحات خاصی برای بیان معانی و تأثیرات موردنظر در مفاد قطعنامه‌های صادره استفاده می‌کند (Szasz, 2002: 901-902). به اعتقاد حقوقدانان، قصد شورا از استفاده از چنین اصطلاحات خاصی، محدودتر ساختن تعهدات ناشی از دستورات است (Gruenberg, 2009: 469). فقط دستوراتی از شورای امنیت واجد تعهدات الزام‌آور است که به‌صورت واضح، صریح، خاص و قطعی بیانگر «تصمیم» شورای امنیت باشد<sup>۴</sup>. تصریح واژه «Called upon»، در قسمت

1. Iran is called upon not to undertake any activity related to ballistic missiles designed to be capable of delivering nuclear weapons, including launches using such ballistic missile technology, until the date eight years after the JCPOA Adoption Day or until the date on which the IAEA submits a report confirming the Broader Conclusion, whichever is earlier.

2. All States shall comply with paragraphs 1, 2, 4, and 5 and the provisions in subparagraphs (a)-(f) of paragraph 6 of Annex B for the duration specified in each paragraph or subparagraph, and are called upon to comply with paragraphs 3 and 7 of Annex B.

۳. فراخواندن به انجام یا عدم انجام کاری (Garner, 2009: 1211).

۴. Called upon ضعیف‌ترین حرف درخواست در حقوق بین‌الملل محسوب می‌شود که در واقع مخاطب را برای انجام عملی صرفاً راهنمایی می‌کند. مفسران و حقوقدانان، استعمال این کلمه را از نظر حقوقی، غیرالزام‌آور عنوان کرده‌اند (IFP, 2017).

۵. دیوان بین‌المللی دادگستری در نظریه مشورتی قضیه نامیبیا، به بررسی حقوقی مفاد قطعنامه ۲۷۶ شورای امنیت می‌پردازد و چنین بیان می‌کند که: «قبل از آنکه راجع به اثر الزام‌آوری قطعنامه‌های شورای امنیت صحبت شود، ابتدا باید



دوم بند ۷ سند اجرایی و نیز در بند ۳ پیوست دوم قطعنامه ۲۲۳۱، نمی‌تواند به هیچ عنوان بیانگر «تصمیم» شورای امنیت باشد تا حسب دستور، تعهد حقوقی الزام‌آوری را بر جمهوری اسلامی ایران تحمیل کند<sup>۱</sup> (Joyner, 2016: 198).

۳- قطعنامه ۱۹۲۹، با به‌کاربردن واژه «Capable» شامل ممنوعیت هر نوع فعالیت موشکی بالستیک اعم از نظامی و فضایی می‌شد؛ حال آنکه قطعنامه ۲۲۳۱، با تخصیصی که به‌وسیله تصریح کلمه «Designed» در ابتدای جمله می‌زند، ایران را تنها از کاربرد موشک‌های بالستیک طراحی‌شده برای حمل کلاهک‌های هسته‌ای نهی می‌کند (Schwammenthal, 2018: 222).<sup>۲</sup> عدم مذاقه در ظرافت به‌کاربرده‌شده در قطعنامه است که آزمایشات و رزمایشات موشکی و فضایی جمهوری اسلامی ایران را دائماً در معرض اتهام دولت‌های متنفذ بین‌المللی قرار داده است. به‌عنوان مثال با آزمایش موشک‌های بالستیک قیام ۱ و شهاب ۳ در رزمایش موشکی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، کشورهای فرانسه، آلمان و انگلیس طی نامه‌ای به شورای امنیت و دبیرکل، موشک‌های بالستیک فوق

ادامه شماره ۵ صفحه قبل: در هر مورد، زبان و کلمات قطعنامه را به‌دقت مورد تحلیل قرار داد و همه شرایطی که می‌تواند در تعیین پیامدهای حقوقی ناشی از تصمیم قطعنامه مؤثر واقع شود را مورد تفسیر قرار داد (ICJ Rep, 1971: para. 113-114).

۱. هرچند بند مزبور به‌صورت غیرالزام‌آور در قطعنامه درج شده است، اما این بدان معنا نیست که مفاد این بند فاقد هرگونه اثر حقوقی است؛ لذا پیامدهای حقوقی آن باید مبتنی بر منابع و قواعد حقوق بین‌الملل تبیین گردد. از این نظر، می‌توان گفت حقوق بین‌الملل در بعضی موارد، اثراتی را بر چنین موارد غیرالزام‌آوری اعمال می‌کند که آنان را واجد اثر حقوقی می‌کند (Gautier, 2006: para 14). اثر حقوقی منبعت از بندهای غیرالزام‌آور شورای امنیت، نه آنکه تعهدی را به دولت‌های عضو اعمال کند بلکه در تفسیر محتوای حقوق بین‌الملل عمومی (Öberg, 2006: 880) یا توصیف و شکل‌گیری قاعده عرفی مؤثر خواهند بود (ICJ Reports, 1996: para 85). دیگر آنکه تعهدات غیرالزام‌آور منبعت از قطعنامه‌های شورای امنیت یا مجمع عمومی، اساساً تعهد به تلاش است نه تعهدی برای انجام یا تحقق (Marmor, 2019: 520).

۲. از آنجا که تمامی موشک‌های بالستیک، طبیعتاً و فی‌الذات، قادر به حمل کلاهک‌های هسته‌ای خواهند بود؛ لذا در عبارت «Capable» بدین معنی است که ایران از انجام هرگونه فعالیت موشکی بالستیک نهی شده است چراکه هر موشک بالستیکی، «capable of delivering nuclear weapons» محسوب می‌شود. لیکن قطعنامه ۲۲۳۱، قبل از درج این عبارت، کلمه «Designed» را هم به ابتدای جمله اضافه می‌کند که این تخصیص، تنها موشک‌های بالستیک طراحی‌شده برای حمل کلاهک‌های هسته‌ای را بر جمهوری اسلامی ایران، ممنوع می‌کند که این نکته، مطلب جدیدی هم نیست؛ چراکه در مقدمه پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای یا NPT هم تصریح شده است که «اقدام به طراحی و توسعه موشک‌هایی با قابلیت حمل تسلیحات هسته‌ای، به دلیل آنکه منتهی به تولید سلاح هسته‌ای خواهد شد، در تغایر با هدف غایی این معاهده قرار می‌گیرد و موجب نقض این پیمان خواهد شد.» (Treaty on the Non-

Proliferation of Nuclear Weapons (NPT), 1 July 1968)



را ذاتاً قادر به حمل کلاهک هسته‌ای (Inherently capable of delivering nuclear weapons) توصیف و آن را ناقض قطعنامه ۲۲۳۱ قلمداد کردند (S/2016/589, 12 July 2016: para. 22). یا اینکه پس از پرتاب ماهواره نور به وسیله ماهواره بر قاصد در اردیبهشت ۱۳۹۹، رژیم صیہونیستی، امریکا و سه کشور اروپایی طی نامه‌های جداگانه، پرتاب ماهواره بر قاصد را نقض تعهدات بین‌المللی ایران دانستند<sup>۱</sup> چراکه به اذعان آنان ماهواره بر قاصد قادر به حمل کلاهک هسته‌ای بوده است.

این درحالی است که اصولاً هر نوع موشک بالستیکی، قادر «Capable» به حمل کلاهک هسته‌ای می‌باشد؛ ولی آیا موشک‌های بالستیک قیام ۱ و شهاب ۳ به‌منظور حمل کلاهک هسته‌ای طراحی شده‌اند؟ چنانچه ایران در زمان قطعنامه ۱۹۲۹ این آزمایش موشکی را انجام می‌داد، سبب نقض قطعنامه می‌شد؛ لیکن بند ۳ پیوست قطعنامه ۲۲۳۱، با گنجاندن واژه «Designed» فقط شامل ممنوعیت آن دسته از موشک‌های بالستیکی که برای حمل سلاح هسته‌ای طراحی شده است می‌شود. جمهوری اسلامی ایران، چه از طریق مکاتبات و بیانیه‌های دیپلماتیک و چه از طریق اعلام مقامات رسمی، به دفعات اظهار داشته است که هیچ یک از موشک‌های بالستیک ایران به‌منظور حمل کلاهک هسته‌ای طراحی نشده است و ایران اساساً فاقد هرگونه کلاهک هسته‌ای است که بخواهد برای حمل آن موشک طراحی کند<sup>۲</sup>. علاوه بر این اساساً ماهواره‌برها نه قادر به حمل تسلیحات هسته‌ای می‌باشند<sup>۳</sup> و نه بدین منظور طراحی می‌گردند<sup>۴</sup> (S/2020/531, 11 June 2020: para. 17-19)؛ لذا هیچ یک از ابزارها و سازوکارهای بین‌المللی نه به‌طور مستقیم و نه ضمنی، ایران را در بهره‌مندی از حقوق ذاتی خود در توسعه برنامه موشکی و فضایی منع نمی‌کنند و موشک‌های جمهوری اسلامی ایران در تطابق کامل با قطعنامه ۲۲۳۱ و پیمان منع اشاعه قرار دارند.

از طرف دیگر ایران هیچ‌گاه لوازم طراحی موشک‌های حامل کلاهک هسته‌ای را در اختیار نداشته است و دنبال آن هم نبوده است. یکی از اسبابی که نشانگر عدم قصد ایران

۱. آمریکا: ۲۰ فوریه ۲۰۲۰ (S/2020/138) و ۲۰ می ۲۰۲۰ (S/2020/428)، رژیم صیہونیستی: ۸ می ۲۰۲۰

(S/2020/382) و فرانسه، آلمان و انگلستان: ۳ ژوئن ۲۰۲۰ (S/2020/400)

۲. ایران در مجموع طی ۱۷ نامه به شورای امنیت و دبیرکل سازمان ملل متحد، از طراحی متعارف موشک‌های بالستیک خود دفاع کرده است. مضاف بر اینکه وزیر امور خارجه کشورمان - محمدجواد ظریف - همواره در مصاحبه و توییت‌های خود به این مسأله صراحتاً اشاره کرده است.

3. "space launch vehicles are not capable of delivering nuclear weapons"

4. "space launch vehicles, which are exclusively designed to place satellites into orbit, are not 'designed to be capable of delivering nuclear weapons'"

به طراحی موشک‌های حامل تسلیحات اتمی است، مسأله سوخت موشکی است. موشک‌های بالستیکی که حامل تسلیحات سنگین اتمی باشند، غلظت بسیار بالایی از اورانیم<sup>۱</sup> را برای موتورهای پیشران خود نیاز دارند. سوخت موردنیاز برای موشک‌های طراحی‌شده حامل کلاهک‌های هسته‌ای، غنای اورانیم بیش از ۸۵ درصد را می‌طلبد (2: Forsberg & etc, 1998). این در حالی است که طبق آخرین گزارش آژانس بین‌المللی انرژی اتمی<sup>۲</sup>، درصد غنی‌سازی اورانیم ایران به ۴/۵ درصد رسیده است (IAEA reports, 2020: para. 12) که همین امر قصد ایران از عدم طراحی موشک‌های هسته‌ای که خود یک امر انتزاعی است را محرز می‌نماید.

بدین ترتیب آنچه که از برآیند مطالب این فصل حاصل می‌شود، تقید ایران به تعهدات بین‌المللی خود در حوزه موشکی است. به رغم آنکه بند ۳ پیوست قطعنامه ۲۲۳۱، تعهدی الزام‌آور برای ایران محسوب نمی‌شود اما ایران پیوسته در مقام اجرا و عمل، پایبندی‌اش را به تعهد مربوطه نشان داده است؛ در صورتی که سایر دولت‌های مدعی وفای به عهد - که از ناقضین فاحش تعهدات الزام‌آور خویش‌اند - جمهوری اسلامی ایران را بر مبنای اغراض سیاسی که قرین توجیهات بی اساس حقوقی آنان گشته است، متهم به نقض تعهد غیرالزام‌آور خود می‌کنند.

### ۳) مبنای حقوقی مشروعیت برنامه موشکی ایران

پس از شرح و تفصیل تعهدات بین‌المللی ایران در حوزه موشکی، مقتضی است در این فصل به شرح اساس مشروعیت برنامه موشکی ایران در جامعه بین‌الملل پرداخت تا بدین طریق بایسته‌های قانونی و حقوقی رزمایشات موشکی کشور، تبیین گردد.

### ۳-۱) حقوق بنیادین کشورها در جامعه بین‌الملل

شکی در آن نیست که دولت‌ها همان‌طور که تعهدات بین‌المللی دارند، از یک سری حقوق اساسی در جامعه بین‌الملل برخوردارند. در واقع حقوق دولت‌ها در مقررات بین‌المللی، بازتابی از وظایفی است که توسط حقوق بین‌الملل عمومی به آنان تحمیل شده

۱. سوخت نیروگاه، راکتورهای تحقیقاتی و پیشران‌ها به وسیله اورانیم غنی‌شده تأمین می‌شود. تأمین سوخت هر یک از مقولات ذکرشده، نیازمند درصد و غلظت متفاوتی از اورانیم غنی‌شده است. به عنوان مثال تأمین سوخت راکتورهای تحقیقاتی نیازمند غنای اورانیم ۲۰ درصد می‌باشد. رک:



است (Kelsen, 1950: 259). حق نام‌برده‌شده، از منابع اولیه و ثانویه حقوق بین‌الملل منبعث می‌باشد که جملگی نشان‌دهنده پذیرش جهان‌شمول این واقعیت در نزد کشورها و ارکان‌های بین‌المللی است (Joyner, Roscini, 2015: 467). حقوق اساسی که دولت‌ها در جامعه بین‌الملل از آن بهره‌مندند نه اینکه از حاکمیت آنان نشأت گرفته شده باشد، بلکه این منابع حقوق بین‌الملل است که دولت‌ها را مستحق چنین حقی می‌گرداند (Kelsen, 2007: 250)؛ بنابراین به موجب منابع حقوق بین‌الملل، یکی از تعهدات حقوقی الزام‌آور اشخاص بین‌المللی، احترام به حقوق اساسی و بنیادین کشورها است. این بدان معناست که کشورها و سازمان‌های بین‌المللی نظیر شورای امنیت سازمان ملل و دیوان بین‌المللی دادگستری، موظفند طوری رفتار کنند که لطمه‌ای به حقوق اساسی دولت‌ها وارد نکنند. رعایت این موضوع از تعهدات بین‌المللی آنان است، نه احترام به حاکمیت کشورها. این حق به‌ویژه در جایی بسیار مهم است که قاعده و منبع حقوقی دیگری وضعیت فعل موردنظر را روشن نکرده باشد (Joyner, 2015: 669)؛ لذا مبنای حقوقی فعالیت‌های موشکی کشور را باید در حقوق بنیادینی که جمهوری اسلامی ایران در جامعه بین‌المللی دارد، دنبال کرد.

### ۳-۲) حق دفاع مشروع

یکی از حقوق ذاتی دولت‌ها در جامعه جهانی حق دفاع مشروع است. این حق از بدو تأسیس و پیدایش حقوق بین‌الملل چنان بنیادین و اساسی بود که حقوق بین‌الملل تنها با تصریح در مواد منشور به آن رسمیت بخشید (Alder, 2012: 175). طبق رویه قضایی، دو معیار لازم برای استفاده از زور در دفاع مشروع، قاعده ضرورت و تناسب است که در چندین رأی دیوان بین‌المللی دادگستری بدان اشاره شده است. به‌عنوان نمونه دیوان در قضیه نیکاراگوئه بیان می‌دارد که جهت استفاده از دفاع مشروع، تنها اقداماتی که مطابق حقوق بین‌الملل عرفی، ضروری و متناسب است، مجاز است (ICJ Reports, 1986: para 176)؛ یا اینکه در رأی نظریه مشورتی سال ۱۹۹۶، دیوان اعمال حق دفاع مشروع را مشروط به درنظرداشتن دو اصل ضرورت و تناسب می‌داند (ICJ Reports, 1996: para 41). همچنین بار دیگر دیوان در قضیه سکوه‌های نفتی در سال ۲۰۰۳، دو معیار ضرورت و تناسب را که برخاسته از حقوق بین‌الملل عرفی است، شروط لازم اعمال حق دفاع مشروع می‌داند (ICJ Reports, 2003: para 51)؛ بنابراین جمهوری اسلامی ایران حق بنیادین را دارد که برنامه موشکی خود را حداقل متناسب با سطوح نظامی همسایگان، بخصوص با درنظرداشتن موقعیت خود در غرب آسیا توسعه دهد. موقعیت ایران در منطقه به‌نحوی است که ضرورت بهره‌مندی ایران از حق توان موشکی جهت دفاع مشروع را به‌صراحت

برآورده می‌سازد. ایران کشوری است که در میان احاطه گروه‌های مسلح تروریستی و همچنین مجاورت با رقبای سیاسی همچون عربستان سعودی و رژیم صیہونیستی قرار دارد که بیشترین میزان تسلیحات نظامی و زرادخانه‌های هسته‌ای را در منطقه دارند. همچنین آمریکا نزدیک به ۷۰ هزار نیروی نظامی در کشورهای همسایه ایران دارد که در ۲۳ پایگاه نظامی مجاور ایران مستقرند (Berger, 2020) و عدم عضویت جمهوری اسلامی ایران در هیچ‌یک از اتحادیه‌های امنیتی - نظامی برخلاف همسایگان، آخرین حجتی است که ضرورت بهره‌مندی ایران از توان موشکی را به‌منظور شرایط دفاع مشروع، مسجل می‌سازد.

از این رو هیچ قاعده‌ای نمی‌تواند بهره‌مندی ایران از حق دفاع مشروع را اندکی تضعیف و حتی تحدید نماید (Alder, 2012: xiv). ساخت و پرداخت هر سندی به‌منظور ایجاد انحصار در کاربرد تسلیحات متعارف که سبب تضعیف حق دفاع مشروع ایران شود، نقض صریح قاعده آمره محسوب شده و به هیچ عنوان قابل پذیرش نیست (عابدینی، ۱۳۹۵: ۱۲۷). تسلیحات متعارف جمهوری اسلامی ایران از جمله موشک‌های بالستیک که هر متجاوز احتمالی را از عمل خود منصرف و خطر بسیاری از حملات قریب‌الوقوع را از کشور دور می‌کند، مهم‌ترین آموزه دفاعی کشور در دکترین نظامی و امنیتی محسوب شده که تضعیف آن توسط هر نهاد و دولتی نقض آشکار تعهدات بین‌المللی است.

### ۳-۳) حق استفاده صلح‌آمیز از فضا

در کنار حق دفاع مشروع، یکی دیگر از حقوق بنیادین کشورها در جامعه بین‌الملل، حق آنان در استفاده صلح‌آمیز از فضای ماورای جو است. بدون شک فناوری موشکی بالستیک از اصلی‌ترین لوازم تحقق این امر است. هر دولتی می‌تواند به‌منظور احقاق حق ذاتی خود در استفاده از فضای بالای جو و کرات آسمانی، از دانش فناوری موشک بالستیک بهره‌مند گردد و طبق ماده ۱۰ پیمان ۱۹۶۷، تعهد به همکاری در این زمینه از تکالیف دولت‌های برخوردار از این فناوری است (Mineiro, 2011: 6). در این راستا جمهوری اسلامی ایران، کاملاً از این حق برخوردار است تا از توسعه و گسترش فعالیت‌های موشکی بالستیک، برای پیشبرد برنامه‌های صلح‌آمیز فضایی استفاده کند. عملکرد جمهوری اسلامی در طول ۴۱ سال گذشته از انقلاب ثابت کرده است ایران هیچ‌گاه مترصد استفاده غیرصلح‌آمیز از فضا به‌وسیله فناوری موشکی خود نبوده است. گفتنی است مدنظر حقوق بین‌الملل از کاربرد واژه صلح‌آمیز را باید در هرگونه فعالیت «غیرتهاجمی»<sup>۱</sup> یافت (Cheng,



(522: 1998). بدین وصف هر رزمایش موشکی به رغم آنکه می‌تواند نظامی باشد، لیکن این کاربرد و اهداف غیرتهاجمی آن است که ملاک ارزیابی درخصوص صلح‌آمیزبودن یا نبودن در حقوق بین‌الملل قرار می‌گیرد (Tannenwald, 2004: 373). حال با لحاظ نکته فوق روشن است که جمهوری اسلامی ایران، هیچ‌گاه از قابلیت‌های نظامی و فضایی خود در خدمت مصارف و اهداف تهاجمی استفاده نکرده است و تمامی رزمایشات موشکی ایران نه در جهت تهاجم، بلکه تنها به منظور دفاع از خود مطابق ماده ۵۱ منشور ملل متحد نیز بوده است!

بر همین اسلوب اهداف و مصارف صلح‌آمیز و کاملاً غیرتهاجمی فعالیت‌های موشکی کشور، وسیله‌ساز بهره‌مندی ایران از حقوق غیرقابل چشم‌پوشی موشکی خویش به‌منظور دفاع مشروع و استفاده صلح‌آمیز از فضا است که جملگی مستلزم توسعه و ارتقای توان موشکی بالستیک می‌باشد و حصول هرگونه اجماع بازدارنده، نافی حق حاکمیت کشور در نظام بین‌الملل است. هرگونه ساختار یک‌جانبه یا چندجانبه‌ای که سبب محرومیت یا محدودیت ایران از برنامه فضایی خود شود، نه تنها فاقد وجاهت حقوقی است بلکه عدول از تعهدات لازم‌الاجرای بین‌المللی محسوب می‌شود.

## نتیجه‌گیری

از زمان شلیک اولین موشک بالستیک در جهان تاکنون منازعات زیادی بر سر مشروعیت استعمال آن وجود داشته است. موشک بالستیک دریچه‌ای به‌سمت تزاید توان نظامی، دفاعی، سیاسی و اقتصادی کشورها است به همین خاطر، توسعه و استقرار موشک‌های بالستیک توسط ملت‌ها، موجبات وحشت و هراس هرچه بیشتر رقیبان را در پی دارد. نه میزان برد و نه توانایی سایر پرتابه‌ها، به قابلیت موشک‌های بالستیک نمی‌رسند و همین امر حساسیت‌ها درخصوص استفاده از این ابزار را مضاعف می‌کند. حساسیت‌ها وقتی دوچندان می‌شود که کشور منتفع از موشک بالستیک جمهوری اسلامی ایران باشد. کشور مستقل ایران به‌عنوان دپاری که همواره در طول ۴۱ سال گذشته از انقلاب خود، در معرض حمله‌های نظامی، اقتصادی و سیاسی قدرت‌های بین‌المللی قرار گرفته است، این

۱. ترور یکی از عالی‌ترین شخصیت‌های نظامی و سیاسی کشور یعنی شهید حاج قاسم سلیمانی توسط آمریکا، حمله گروهک تروریستی داعش به مجلس شورای اسلامی و حرم مطهر امام خمینی(ره) در تهران و همچنین حمله تروریستی حزب دموکرات کردستان به مرز میوان در مرداد ۱۳۹۷، هر سه به حدی بود که آستانه «حمله مسلحانه» مقرر در ماده ۵۱ را محقق سازد و جمهوری اسلامی ایران را مستحق بهره‌مندی از حق دفاع مشروع بگرداند.

بار به دلیل ساخت و استفاده از موشک‌های بالستیک شاهد افزایش فشارهای بین‌المللی در برابر خود شد.

این در حالی است که به‌رغم تلاش‌های چندجانبه جهت مدون‌ساختن مسأله موشکی، امروزه نمی‌توان هیچ‌گونه هنجار الزام‌آور حقوقی را یافت که نسبت به استفاده از موشک (بالستیک) موضع مشخصی را تبیین کرده باشد. اقدامات صورت‌گرفته در چارچوب سازمان ملل متحد و خارج از آن، منجر به ایجاد قاعده حقوقی الزام‌آوری در حوزه موشکی نشده‌اند و صرفاً در حد گزارش و شکل‌گیری رژیم‌های انحصاری باقی مانده‌اند؛ لذا تعهدات بین‌المللی ایران در حوزه موشک‌های بالستیک را باید در قطعنامه‌های ۱۹۲۹ و ۲۲۳۱ شورای امنیت جست. هرچند قطعنامه ۱۹۲۹، ایران را از کلیه فعالیت‌های موشکی بالستیک منع کرد، لیکن تصویب قطعنامه ۲۲۳۱ در سال ۲۰۱۵، این سند را فاقد اثر حقوقی ساخت از این رو، امروزه آنچه که اساس الزام بین‌المللی ایران در حوزه به‌کارگیری موشک‌های بالستیک را رقم می‌زند، قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت است. طبق بند ۳ پیوست دوم قطعنامه ۲۲۳۱، ایران از کاربرد موشک‌های بالستیکی که به‌منظور حمل کلاهک هسته‌ای طراحی شده باشد منع شد. این در حالی است که ایران تاکنون هیچ یک از اسباب و لوازم موردنیاز برای طراحی موشک‌های حامل تسلیحات اتمی را در اختیار ندارد (Sanger, Jakes, 2020) و تمامی موشک‌ها و ماهواره‌برهای ایران تنها به‌منظور حمل کلاهک‌های تسلیحاتی متعارف و ماهواره طراحی شده‌اند؛ بنابراین به‌رغم آنکه محدودیت مصرح در بند ۳ پیوست جزو تصمیمات لازم‌الاجرای شورای امنیت محسوب نمی‌شود؛ اما ایران همواره پایبندی خود را به مفاد بند مذکور ثابت کرده است.

با مشخص‌شدن ابعاد حقوقی تعهدات بین‌المللی ایران در رابطه با کاربرد موشک‌های بالستیک، بخش‌نهایی مقاله به بررسی مبنای حقوقی مشروعیت برنامه موشکی ایران پرداخت. در پایان باید گفت ایران از زمان شلیک اولین موشک بالستیک خود تا به امروز همواره به تعهدات بین‌المللی خود وفادار بوده است و هرگونه اتهامی به فعالیت‌های موشکی ایران فاقد پایه و اساس حقوقی است. ایران پیوسته در طول ۴۱ سال گذشته از توان موشکی خود به‌منظور دفاع مشروع و توسعه برنامه صلح‌آمیز فضایی استفاده کرده است. کاربرد غیرتهاجمی موشک‌های بالستیک ایران دال بر استفاده «صلح‌آمیز» از این فناوری داشته است که جمیع فعالیت‌های موشکی جمهوری اسلامی ایران به‌منظور بهره‌مندی از حقوق ذاتی دفاع از خود و فعالیت‌های صلح‌آمیز فضایی، نمایانگر تثبیت یک «حق اساسی» برای ایران در بهره‌مندی از توان موشکی دارد که احترام به آن و به رسمیت‌شناختن این حق، از تعهدات جامعه بین‌المللی در قبال ایران محسوب می‌شود.





## منابع

### فارسی

- ساعد، نادر (۱۳۸۶)، «تحلیل هنجارین رژیم کنترل فناوری موشکی و الزامات دفاعی جمهوری اسلامی ایران»، **مجله سیاست دفاعی**، دوره ۱۵، شماره ۵۹، صص ۴۳-۶۸.
- عابدینی، عبدالله (۱۳۹۵)، «مقایسه تحریم تسلیحاتی علیه ایران در قطعنامه ۲۲۳۱ و قطعنامه های پیش از آن»، **فصلنامه مطالعات راهبردی**، دوره ۱۹، شماره ۲، صص ۱۰۷-۱۲۹.

### انگلیسی

#### Books

- Alder, Murray C. (2012). *The Inherent Right of Self-Defence in International Law (Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice)*, Springer.
- Brownlie, Ian (2003). *Principles of Public International Law*, UK, Oxford University Press.
- Cheng, Bin (1998). *Studies in International Space Law*, UK, Clarendon Press.
- Chun, Clayton K.S. (2006). *Thunder over the Horizon: From V-2 Rockets to Ballistic Missiles (War, Technology, and History)*, Praeger.
- Dixon, Martin, McCorquodale, Robert, Williams, Sarah (2016). *Cases & Materials on International Law*, Oxford University Press.
- Garner, Bryan A. (2009). *Black's Law Dictionary*, 9<sup>th</sup> edition, USA, Thomson West Publishing.
- Joyner, Daniel H. (2009). *International Law and the Proliferation of Weapons of Mass Destruction (Oxford Monographs in International Law)*, UK, Oxford University Press.
- Joyner, Daniel H. (2016). *Iran's Nuclear Program and International Law*, UK, Oxford University Press.
- Kelsen, Hans (2007). *General Theory of Law and State*, USA, Lawbook Exchange Ltd.
- Lepard, Brian D. (2010). *Customary International Law: A New Theory with Practical Applications (ASIL Studies in International Legal Theory)*, UK, Cambridge University Press.
- Mineiro, Michael (2011). *Space Technology Export Controls and International Cooperation in Outer Space*, Springer.
- NASA (Sounding Rockets Program Office) (1999). *NASA Sounding Rocket Program Handbook*, Rocket Science Institute.
- Pirseyyedi, Bobi (2012). *Arms Control and Iranian Foreign Policy: Diplomacy of Discontent (Routledge Studies in Middle Eastern Politics)*, UK, Routledge.
- Stockholm International Peace Research Institute (2003). *SIPRI Yearbook 2003: Armaments, Disarmament and International Security (SIPRI Yearbook Series)*, Oxford University Press.
- Weir, William (2005). *50 Weapons That Changed Warfare*, New Page Books.

#### Articles

- Akehurst, Michael (1975). "Custom as a Source of International Law", *British Yearbook of International Law*, Vol 47, Issue 1, pp. 1-53
- Angelova, Anastasia A. (1999). "Compelling Compliance with International Regimes: China and the Missile Technology Control Regime", *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 38, Issue 2, pp. 419-450





- Elias, Olufemi (2006). "Persistent Objector", *Oxford Public International Law(OPIL)*, Retrieved from: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1455?rskey=bW4XnM&result=1&prd=OPIL>
- Filho, Jose M. (1994). "The place of the Missile Technology Control Regime(MTCR)in international space law", *Space Policy*, Vol. 10, Issue 3, pp. 223-228.
- Forsberg, C.W. ,Hopper, C.M. , Richter, J.L. , Vantine, H.C. (1998). "Definition of weapons-usable uranium-233", *Oak Ridge National Laboratory*, Retrieved from: <http://web.ornl.gov/info/reports/1998/3445606060721.pdf>
- Gautier, Philippe (2006). "Non-Binding Agreements", *Oxford Public International Law(OPIL)*, Retrieved from: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1444?prd=OPIL>
- Gruenberg, Justin (2009). "An Analysis of United Nations Security Council Resolutions: Are All Countries Treated Equally?", *Case Western Reserve Journal of International Law*, Vol. 41, Issues 2-3, pp. 469-512
- Hurewitz, Barry J. (1994). "Non-Proliferation and Free Access to Outer Space: The Dual-Use Conflict between the Outer Space Treaty and the Missile Technology Control Regime", *High Technology Law Journal*, Vol. 9, Issue 2, pp. 211-244.
- Joyner, Daniel (2015). " Fundamental Rights of States in International Law and the Right to Peaceful Nuclear Energy", *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, Vol. 4, Issue 3, pp. 661-681
- Joyner, Daniel, Roscini, Marco (2015). "Is There Any Room for the Doctrine of Fundamental Rights of States in Today's International Law?", *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, Vol. 4, Issue 3, pp. 467-481
- Kelsen, Hans (1950). "The Draft Declaration on Rights and Duties of States", *The American Journal of International Law*, Vol. 44, Issue 2, pp. 259-276
- Marmor, Andrei (2019). "Soft Law, Authoritative Advice and Non-Binding Agreements", *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 39, Issue 3, pp. 507-525.
- Meyer, Timothy (2009). "Soft Law as Delegation", *Fordham International Law Journal*, Vol. 32, Issue 3, pp. 888-942
- Öberg, Marko D. (2006). "The Legal Effects of Resolutions of the UN Security Council and General Assembly in the Jurisprudence of the ICJ", *The European Journal of International Law*, Vol. 16, Issue 5, pp. 879-906.
- Ozga, Deborah A. (1994). "A Chronology of the Missile Technology Control Regime", *The Nonproliferation Review*, Vol. 1, Issue 2, pp. 66-93
- Rasmussen, Niels Aadal (2007). "Chinese Missile Technology Control – Regime or No Regime?", *Danish Institute for International Studies*, Retrieved from: <https://www.diis.dk/en/research/chinese-missile-technology-control-regime-or-no-regime>.
- Schwamenthal, Daniel (2018). "Europe, the US and the Iran deal: The need to resolve transatlantic disagreements", *European View*, Vol. 17, Issue 2, pp. 218-226.
- Shaffer, Gregory C. (2010). "Hard vs. Soft Law: Alternatives, Complements, and Antagonists in International Governance", *Minnesota Law Review*, Vol. 94, Issue 3, pp. 706-799
- Szasz, Paul (2002). " The Security Council Starts Legislating ", *American Journal of International Law*, Vol. 96, Issue 4, pp. 901-904
- Tannenwald, Nina (2004). " Law versus Power on the High Frontier: The Case for a Rule-Based Regime for Outer Space", *Yale Journal of International Law*, Vol. 29, Issue 2, pp. 363-422
- Turner, Nicholas W. (2014). "The Financial Action Task Force: International Regulatory Convergence through Soft Law ", *New York Law School Law Review*, Vol. 59, Issue 3, pp. 547-560



Williamson, Richard L. Jr. (2003). "Hard Law, Soft Law, and Non-Law in Multilateral Arms Control: Some Compliance Hypotheses", *Chicago Journal of International Law*, Vol. 4, Issue 1, pp. 59-82.

### Cases

- ICJ Report (1971). *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276*, Advisory Opinion.
- ICJ Report (1986). *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, (Nicaragua v. United States of America).
- ICJ Report (1996). *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion.
- ICJ Report (2003). *Oil Platforms*, (Islamic Republic of Iran v. United States of America).

### Documents

- CRS Report (2003). *Missile Technology Control Regime (MTCR) and International Code of Conduct Against Ballistic Missile Proliferation (ICOC): Background and Issues for Congress* (CRS Report No. RL31848), Retrieved from Congressional Research Service website: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL31848/3>
- Defense Intelligence Agency (2019). *Iran Military Power Report*, Retrieved from Congressional Research Service website: [https://www.dia.mil/Portals/27/Documents/News/Military%20Power%20Publication%20Iran\\_Military\\_Power\\_LR.pdf](https://www.dia.mil/Portals/27/Documents/News/Military%20Power%20Publication%20Iran_Military_Power_LR.pdf)
- General Assembly Resolution, (1 December 1999), GA/RES/54/54
- General Assembly Resolution, (20 November 2000), GA/RES/55/33
- IAEA reports (3 March 2020). *Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015)*, (GOV/2020/5)
- Report of The Secretary-General, (23 July 2002). *The issue of missiles in all its aspects*, A/57/229
- S/PV.6335, (9 June 2010)
- Security Council Resolution, (20 July 2015). *Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) on the Islamic Republic of Iran's nuclear programme*, (S/RES/2231)
- Security Council Resolution, (9 June 2010), S/RES/1929
- Security Council, (11 June 2020). *Implementation of Security Council resolution 2231 (2015)*, (S/2020/531)
- Security Council, (12 July 2016). *Report of the Secretary-General on the implementation of Security Council resolution 2231 (2015)*, (S/2016/589)
- Security Council, (18 August 2017). *Letter dated 17 August 2017 from the Permanent Representative of the Islamic Republic of Iran to the United Nations addressed to the Secretary-General and the President of the Security Council*, (S/2017/719)
- Security Council, (20 May 2020). *Letter dated 20 May 2020 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations addressed to the President of the Security Council*, (S/2020/428)
- Security Council, (27 November 2019). *Letter dated 21 November 2019 from the Permanent Representatives of France, Germany and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the United Nations addressed to the Secretary-General*, (S/2019/911)
- Security Council, (28 November 2018). *Letter dated 20 November 2018 from the Permanent Representatives of France, Germany and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the United Nations addressed to the President of the Security Council*, (S/2018/1062)
- Security Council, (4 December 2019). *Letter dated 4 December 2019 from the*



*Permanent Representative of the Islamic Republic of Iran to the United Nations addressed to the Secretary-General and the President of the Security Council, (S/2019/926)*

*Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies (January 1967), Entry into force: October 1967.*

Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT) (1 July 1968), Entry into force: 5 March 1970

Vienna Convention on the Law of Treaties (23 May 1969), Entry into force: 27 January 1980

## Sites

Berger, Miriam (2020). Where U.S. troops are in the Middle East and Afghanistan, visualized: [https://www.washingtonpost.com/world/where-us-troops-are-in-the-middle-east-and-could-now-be-a-target-visualized/2020/01/04/1a6233ee-2f3c-11ea-9b60-817cc18cf173\\_story.html](https://www.washingtonpost.com/world/where-us-troops-are-in-the-middle-east-and-could-now-be-a-target-visualized/2020/01/04/1a6233ee-2f3c-11ea-9b60-817cc18cf173_story.html), Last Visit: 4/2020

GUIDELINES FOR SENSITIVE MISSILE-RELEVANT TRANSFERS: <https://mtrc.info/guidelines-for-sensitive-missile-relevant-transfers/>; Last Visit: 5/2020

Haas, Lawrence J. (2017). Defending the Indefensible: <https://www.usnews.com/opinion/world-report/articles/2017-10-03/john-kerrys-defense-of-the-iran-nuclear-deal-is-pathetic>, Last Visit: 4/2020

Hurd, Hilary (2019). Do Iran's New Space Launchers Violate International Law: <https://www.lawfareblog.com/do-irans-new-space-launchers-violate-international-law>; Last Visit: 6/2020

IFP (2017). Why Iran's Missile Tests Don't Violate UNSC Resolution 2231: <https://ifpnews.com/irans-missile-test-dont-violate-unscl>; Last Visit: 6/2020

Sanger, David E., Jakes, Lara (2020). Iran Is Accused of Hiding Suspected Nuclear Activity: <https://www.nytimes.com/2020/06/19/us/politics/iran-nuclear-iaea.html?searchResultPosition=3>; Last Visit: 7/2020

TEXT OF THE HCoC: [https://www.hcoc.at/?tab=what\\_is\\_hcoc&page=text\\_of\\_the\\_hcoc](https://www.hcoc.at/?tab=what_is_hcoc&page=text_of_the_hcoc); Last Visit: 7/2020

URANIUM ENRICHMENT: <https://tutorials.nfi.org/nuclear-101/uranium-enrichment/>; Last Visit: 4/2020

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
 رتال جامع علوم انسانی

